

*Ярошук Інна Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права,
Семиліт Діана, студентка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В БУДІВНИЦТВІ

Процес будівництва – це гранично широка сфера діяльності людини, у якій бере участь значна кількість суб'єктів – учасників суспільних відносин, починаючи від авторів (співавторів) та винахідників спів винахідників) як первинних та загальноприйнятих суб'єктів прав інтелектуальної власності, аж до замовників, підрядників, власників (користувачів) будівель, споруд, та інших громадян. Відтак, постає важливе питання у виокремленні специфіки кола суб'єктів інтелектуального права у сфері будівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література з питань інтелектуальної власності торкається лише поняття, класифікації та прав суб'єктів інтелектуального права в найзагальнішому їх розумінні. Питанням прав інтелектуальної власності у сфері будівництва присвячено праці Є.А. Грекова, Є. Ю. Гнатченка, О.П. Новицького та В.В. Писевої.

Метою роботи є дослідження суб'єктів права інтелектуальної власності у сфері будівництва.

Виникнення прав інтелектуальної власності може бути зумовлено власне самим юридичним фактом створення об'єкту інтелектуального права або ж фактом його набуття від суб'єкта, у якого вони виникли первинно. Власне тому, слід виділити дві категорії «суб'єктів інтелектуального права у сфері будівництва»: первинні та вторинні.

Первинними суб'єктами інтелектуального права у сфері будівництва є автори (винахідники), які своєю розумовою та творчою діяльністю створили твори (винаходи, корисні моделі тощо). Мова може йти і про архітектора унікального будинку, мосту, і про винахідника конкретного способу влаштування фундаменту. Власне їм первинно після створення (отримання патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок, реєстрації торговельної марки, першого використання комерційного найменування

тощо, – залежить від конкретного об'єкту інтелектуального права) належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, якщо інше не передбачено трудовим договором, іншим договором чи законом.

Питання про те, чи може юридична особа бути суб'єктом первинного авторського (патентного) права, тобто здобути право на твір (винахід, корисну модель) за допомогою своїх власних дій, багато років залишалося спірним питанням. Пряма вказівка закону на первинне набуття прав інтелектуальної власності юридичною особою є лише стосовно організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав на програми та (або) передачі мовлення. Однак, враховуючи, що ця сфера не торкається процесу будівництва, питання можливості юридичної особи бути первинним суб'єктом прав інтелектуальної власності сфері будівництва залишається відкритим і дискусійним.

На думку вчених, юридична особа не може бути суб'єктом первинного авторського (патентного) права, її не слід згадувати, коли мова йде власне про творця. Вони керувались тим, що творити можуть тільки живі люди. Тому як би не вплинула юридична особа на процес створення твору, саме створення твору є справою окремих фізичних осіб [1 с.45].

Отже, дослідивши наведені погляди вчених, можна зробити висновок, що первинним автором (винахідником) твору (винаходу, корисної моделі, промислового зразка), створеного в процесі будівництва, може бути виключно фізична особа, творчою діяльністю якої створено цей твір (винахід, корисну модель). Юридична особа може набувати лише майнових прав на такі об'єкти як роботодавець, замовник, тощо.

І навіть сучасні технології не можуть оспорити класичні погляди на концепції суб'єкта інтелектуального права. Отримавши можливість створювати дизайн будівель, споруд, проектувати за допомогою комп'ютерних програм, питання про авторство таких проектів вирішується однозначно. Особа, яка створила таку комп'ютерну програму та передала право на її використання за ліцензійним договором чи, до прикладу, публічною ліцензією, не може отримувати прав інтелектуальної власності на такі об'єкти. Серед потенційних суб'єктів слід розглянути працівника, який використовує таку комп'ютерну програму, задає вихідні дані, корегує отримані результати, додає власні творчі ідеї (в такому випадку працюватиме

класичне правило щодо «гегемонії» фізичної особи як первинного суб'єкта) або ж про об'єкт права інтелектуальної власності мова не йде взагалі (якщо працівником вчиняються лише технічні дії, іншими словами, відсутній творчий характер такої діяльності).[2]

Коли мова йде про комерційні позначення в рамках будівництва, слід зазначити, що права на такі об'єкти, як от: торговельна марка, комерційне найменування, інші комерційні позначення (доменні імена, тощо) можуть первинно виникати власне в юридичних осіб.

Відтак, кожен із об'єктів права інтелектуальної власності в процесі будівництва повинен розглядатись окремо, адже для кожного із них притаманним буде свій специфічний суб'єктний склад.

Автором (винахідником) твору (винаходу, корисної моделі), зокрема і у сфері будівництва, може бути будь-яка фізична особа, незалежно від статі, громадянства, віку та дієздатності.

Окремо при цьому слід зазначити, що належність авторських прав (прав, що виникають з патенту) хоч і не залежить від обсягу дієздатності та віку творця (винахідника), однак їх здійснення (реалізація) у разі, якщо творцем (винахідником) є неповнолітня, обмежено дієздатна, малолітня чи недієздатна особа матиме свої особливості.

Другу категорією осіб (так званих вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності у сфері будівництва), складають фізичні та/або юридичні особи, у яких права на твір (винахід, корисну модель) виникають на підставі правочинів, інших юридичних фактів або за вказівкою закону.

В рамках цієї групи суб'єктів слід розглянути : спадкоємців, як осіб, яким за законом або за заповітом у спадок перейшли майнові права інтелектуальної власності; суб'єктів створення об'єктів права інтелектуальної власності за замовленням, в результаті виконання трудових обов'язків; суб'єктів, яким за договорами про відчуження майнових прав інтелектуальної власності, такі майнові права передано; юридичних осіб, яким майнові права інтелектуальної власності передані як внесок до статутного капіталу; юридичних осіб, яким майнові права інтелектуальної власності перейшли за розподільчим (передавальним) балансом у разі реорганізації тощо.

Питання створення об'єкту права інтелектуальної власності в сфері будівництва за замовленням частково врегульоване Законом України «Про архітектурну діяльність», Законом України «Про авторське право і суміжні права». Так, у разі створення об'єкту архітектури за замовленням, автор у будь-якому випадку залишає за собою особисті немайнові права, які є невідчужуваними. Особисті немайнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права належать його автору (співавторам) незалежно від умов договору (контракту) між автором та замовником або юридичною чи фізичною особою, де або в якій він працює.

При цьому, майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта або замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором. Отже, договором можуть врегульовуватись лише питання розподілу майнових прав інтелектуальної власності.

Основні аспекти створення об'єкту права інтелектуальної власності в сфері будівництва за в результаті виконання працівником своїх трудових обов'язків висвітлені частково у Законі України «Про архітектурну діяльність» та Законі України «Про авторське право і суміжні права» [7 с.98].

Майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Отже, аналогічно, особисті немайнові права з огляду на невідчужуваність, належать працівникові як автору, а розподіл майнових прав визначається умовами трудового договору між працівником та роботодавцем.

Наприклад, будівельна компанія, наймаючи на роботу працівника за трудовим договором на посаду архітектора цієї компанії, може обумовити у трудовому договорі з цією особою основні питання розподілу (відчуження) майнових прав на проект будинку, мосту, чи іншої будівлі (споруди).

Ще одну групу вторинних суб'єктів прав інтелектуальної власності у сфері будівництва складають особи: фізичні та юридичні, яким такі майнові права перейшли за договором.

Так, прикладом може бути надання дозволу (ліцензії) право володільцем на побудову котеджів з аналогічним генеральним планом, оригінальним фасадним оформленням та ландшафтним дизайном іншій компанії. Варіації таких договорів є найрізноманітнішими. Контрагентами за ними у приватно-правовій сфері можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи.

Окрім цього, до прикладу, учасник юридичної особи може передати свої майнові права інтелектуальної власності на проект ландшафтного дизайну, попередньо оцінивши його, в статутний капітал такої юридичної особи. Відтак, юридична особа набуде можливості розпоряджатися конкретними майновими правами щодо цього об'єкту.

Передача майнових прав інтелектуальної власності у сфері будівництва може мати місце і у разі реорганізації юридичної особи – право володільця, а саме: у разі її поділу, виділу, злиття, перетворення. В такому разі доля майнових прав та їх подальших набувачів вирішуватиметься за розподільчим балансом. Форму розподільчого балансу на сьогодні законодавчо не встановлено, тому він складається на розсуд підприємств, що реорганізуються. На практиці розподільчий баланс готують у формі звичайного балансу на дату виділення (поділу), в якому зазначають усі активи і пасиви, що передаються, з окремим доданням докладного розшифрування кожного рядка балансу в гривнях з копійками, для забезпечення достовірності даних, які будуть відображені на рахунках у бухгалтерському обліку.[6]

Для чіткого розуміння стану питання інтелектуальної власності в будівництві необхідно виконати структурування, при цьому пропонується загально галузь поділити на основні 5 сфер: проектування, будівельні матеріали, будівництво будівель і споруд, обстеження будівель, експлуатація будівель і споруд.

Етап проектування передує будівництву й в результаті створюється твір архітектури. Згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права» – твір архітектури це твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та

споруди, парки, плани населених пунктів тощо). Тобто колектив авторів архітекторів, або інженерів конструкторів являються авторами твору та можуть отримати авторське свідоцтво на твір. Згідно статті 25 не дозволяється без виплати авторської винагороди відтворювати особистих попередньо правомірно оприлюднені твори без згоди автора, чи особи яка має авторські права [3 с.176].

Сфера виробництва будівельних матеріалів вирізняється найширшою для захисту прав інтелектуальної власності. До даної сфери слід віднести будівельні матеріали, вироби та конструкції, технологію їх виробництва.

Зважаючи на це патенти на винахід та корисну модель можуть бути отримані для способу, виробу (конструкції) та композиції для компонентів. Це дозволяє у повній мірі захистити винахід, або об'єкт інновацій.

Окремо можна виділити захист прав власності на знаряддя та інструменти праці будівельника, які в більшості є просто покращеннями відомих інструментів і більш правильним є отримання охоронного документу на корисну модель, так як не завжди є винахідницький рівень. Якщо інструмент має певний винахідницький рівень, то це взаємопов'язано з певною зміною технологічного процесу, тому захист прав власності окремо на прилад, або спосіб є нерациональним.

Обстеженням будівель є процес визначення їхнього технічного стану, після довгого періоду експлуатації, або навпаки, після пошкоджень окремих конструкцій, або будівлі в цілому. Також обстеження будівель та споруд проводиться при необхідності реконструкцій, надбудов, або ж реставрації.

Під правильною експлуатація слід розуміти дотримання тепловологісного режиму, проектних навантажень та впливів на будівлю. Недотримання приводить до пошкоджень, або руйнувань окремих конструкцій, або будівлі в цілому. Для даної сфери характерні патенти способів експлуатації, впливу на фактори впливів на будівлю, а також аналізу та моніторингу теперішнього технічного стану будівлі, або споруди [4].

Таким чином, проаналізувавши суб'єктний склад суспільних відносин у сфері будівництва, виділено його специфіку розглянуто різноманітні його варіації починаючи із первинних суб'єктів, закінчуючи різними видами суб'єктів прав інтелектуальної власності, права яких виникли вторинно. З цього

всього можна зробити висновок, що первинним автором (винахідником) твору (винаходу, корисної моделі, промислового зразка), створеного в процесі будівництва, може бути виключно фізична особа, творчою діяльністю якої створено цей твір (винахід, корисну модель). Юридична особа може набувати лише майнових прав на такі об'єкти як роботодавець, замовник, тощо.

Також можна зробити висновок, що при захисті прав інтелектуальної власності в будівництві слід відзначити широкий потенціал для інновацій, котрі вже використовуються, або можуть бути широко впроваджені. Враховуючи тривалий час виробничого процесу та відмінності будівель та споруд захист прав власності часто не виконується. Позитивно слід відзначити сферу виробництва будівельних матеріалів та зведення ексклюзивних будівель для яких в повній мірі виконується захист прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтелектуальне право України /за ред. Яворської О.С. – Тернопіль: Підручник, 2016. – 608с.
2. Закон України «Про архітектурну діяльність» // [Електронний ресурс]. – Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу :<https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-14/conv/print1471346331646238>
3. Тарасенко Х.Ю. Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва / Х.Ю.Тарасенко // Центр дослідження інтелектуального права. – Львів, 2017. – 226 с.
4. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
5. Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку. Загальний огляд для малих та середніх підприємств / За редакцією М.В. Паладія. К.: ДП «Укрбанквідав» – 208 с.
6. Пасенко Т.А. Правовий статус суб'єктів авторського права на твори архітектури // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=326>
7. Підпригора О. О. Законодавство України про інтелектуальну власність: Монографія / О. О. Підпригора – Х. : Консум, 1997.